

Попович Ігор Степанович

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту

Херсонського державного університету (м. Херсон)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ОЧІКУВАНЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Сьогоднішня переповнена стрімкими геополітичними змінами, техногенними катастрофами, війнами, терактами, міжетнічними і міжконфесійними конфліктами. Попри це все, ключовою є і надалі буде залишатися проблема духовності, всебічного розвитку, виховання, освіти та професійної підготовки соціально активних громадян – будівничих України, з належними настановленнями, ціннісними орієнтирами, високою професійною культурою поведінки.

Базова культура є системною характеристикою особистості, вказує на її розвиток, освіченість, вихованість та самодостатність. У структурі базової культури вагоме місце посідає професійна культура особистості. Вона є об'єктом, предметом дослідження, домінантою, закономірністю і чинником професійної поведінки працівника.

Соціальні очікування є чинником, який безумовно впливає на ефективність міжособистісної взаємодії, допомагає особистісному й професійному самовизначенню та самореалізації в житті, спонукає до успішної соціальної адаптації, сприяє активному саморозвитку і самотворенню фахівця-професіонала та визначальним чином позначається на професійній культурі особистості.

Не складно збагнути будь-які концептуальні положення, що стосуються професійної культури особистості. Набагато складніше встановити зв'язки між зовнішніми проявами поведінки фахівця і його цінностями, виокремити чинники, що впливають на його професійну культуру, здійснити вимірювання зазначених ознак.

Під соціальними очікуваннями особистості розуміємо процес психічної регуляції поведінки, який забезпечується її когнітивною, емоційною та поведінковою готовністю до передбачуваного перебігу подій. Когнітивна, емоційна та поведінкова готовність супроводжується здатністю індивіда до соціальних дій. Реалізація цієї готовності забезпечує перехід від біологічного до соціального, від індивіда до суб'єкта, до особистості, до індивідуальності.

Під психологічним механізмом соціальних очікувань особистості ми розуміємо феномен, який констатує наявність функціональних, процесуальних та результативних змін під час передбачуваного та непередбачуваного перебігу подій.

Щоб розкрити психологічні змістові параметри та чинники соціальних очікувань особистості, дослідимо й обґрунтуємо роботу функцій соціальних очікувань. Зробимо це у контексті професійного становлення та розвитку особистості.

Соціальні очікування особистості наділені поліфункційним змістом. Функцій соціальних очікувань особистості безліч. Іноді одні функції доповнюють чи підсилюють інші, знаходяться в органічному взаємозв'язку між собою, сплітаються в складну поліфункційну системну роботу. Під функцією розуміємо взаємоузгоджену залежність дій, вчинків, психічних новоутворень індивіда. Дія індивіда, яка залежить від іншої дії, набуває відповідної форми, змісту і є наслідком прояву, зазвичай попередньої дії або є результатом низки таких дій. Отже, оцінка індивідом окремого акту взаємодії є взаємоузгодженою залежністю попереднього досвіду оцінювання, сформованого рівня адекватності сприйняття оточуючих і відповідної реакції на те, що відбувається.

Нами досліджено такі функції соціальних очікувань особистості: регулятивна, посередницька, коригувальна, орієнтаційна, прогностична, оцінювальна, стабілізаційна, трансформувальна, контрольна. Розкриємо сутність, основні положення, особливості реалізації та змістові ознаки кожної з функцій соціальних очікувань особистості.

Регулятивна регулює людські взаємини, змінює сприйняття і ставлення людини як до самої себе, так і до оточуючих, і позначається на змістових та динамічних параметрах соціальних очікувань особистості. Реалізується через інтеріоризацію та екстеріоризацію, роботу двостороннього механізму регуляції соціальної поведінки особистості.

Посередницька врівноважує і підтримує стан збалансованості між самосвідомістю особистості та її соціальним оточенням. Реалізується через порівняння, ототожнення, зіставлення «Я» і «не-Я» особистості.

Коригувальна спонукає індивіда постійно враховувати можливі реакції оточуючих на його домагання, на окремі дії, вчинки, на поведінку загалом. Реалізується через врахування, порівняння, співставлення можливих реакцій оточуючих на домагання індивіда.

Орієнтаційна не дозволяє людині загубитися у вирі повсякденного життя, у розмаїтті людських взаємин, впливає на вибірковість контактів, взаємин, діяльності. Реалізується через комплекс думок, почуттів і вчинків кожного учасника взаємодії, які відповідають його місцю і ролі в системі спільної діяльності, що дозволяє орієнтуватися індивіду в цій діяльності.

Прогностична забезпечує передбачення перебігу подій учасників взаємодії, суб'єктів поведінки, сприяє плануванню їх дій і прогнозуванню діяльності. Реалізується завдяки аналізу соціальної ситуації, врахуванню попереднього досвіду, формуванню ймовірних варіантів поведінки.

Оцінювальна полягає у перманентній оцінці як власних суджень, дій, вчинків, висловлювань реакцій та поведінки, так і цих дій з боку інших учасників взаємодії. Реалізується через постійну апробацію та оцінку отриманої інформації, формування нових оцінок, суджень, ставлень.

Стабілізаційна стабілізує мікроклімат, сприяє виробленню усталених норм і патернів поведінки учасників взаємодії, сприяє інтеграції групотворчих процесів. Реалізується завдяки формуванню особистісних та групових норм, через побудову соціальних стереотипів, ототожнення себе з іншими учасниками взаємодії.

Трансформувальна забезпечує перехід окремих трансакцій, патернів, елементів поведінки, діяльності індивіда у норми поведінки, і навпаки. Реалізується через взаємоузгоджені процеси інтеріоризації та екстеріоризації. Існуючі групові норми поширюються на інших учасників взаємодії, а особистісні норми окремих учасників взаємодії мають властивість трансформуватися у групові.

Контрольна забезпечує контроль конструювання моделі очікуваного майбутнього, реалізацію сформованих соціальних очікувань особистості. Реалізується через довільну регуляцію цілеспрямованої поведінки особистості, що супроводжується контролем конструювання моделі очікуваного майбутнього, тобто контролем реалізації сформованих соціальних очікувань особистості.

Соціальні очікування особистості є важливим **соціально-психологічним механізмом**, який, через систему функцій та механізмів, з одного боку, сприяє професійному розвитку і становленню особистості, формуванню професійної культури, а з іншого – призупиняє, стримує цей же розвиток, що призводить до стагнації, деформації, емоційного вигорання і навіть до деградації останньої.